

ПРОБЛЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ НА ШПАЛЬТАХ "СОКІЛЬСЬКИХ ВІСТЕЙ" (1928-1939 р.р.)

ЯРОСЛАВ БОДНАР

*Тернопільський державний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

*"Ні освіта, ні богатство, ні політична міць не
втримають народ при життю: все це народи колись
мали, але також втратили тому, що були нездорові і
морально занепали. Лише здоров'я й моральність є
запорукою життя народу"*

(Мірослав Турш)

Відродження суверенності України, розбудова її державницьких засад зумовлюють потребу в глибокому і всебічному вивченні історичного минулого українського народу. Проблема національно-визвольних змагань українців була однією з найбільш сфальсифікованих ділянок в історії України. Стосується це й історії зародження і розвитку українського суспільно-політичного руху в Галичині.

Друга половина 90-х років XIX століття була переломною в історії суспільно-політичної боротьби в Україні, зокрема в Галичині, яка стала притулком для всього українського національного руху. Тут швидко набирала сили процес національного самоусвідомлення народних мас, звучала ідея побудови незалежної соборної української держави. "За мало, що людей лучить одна ідея, що вони мають одну ціль. Вони мусять ще мати змогу висказатися як кожний із них цю ідею розуміє, як має стреміти до досягнення спільної мети, - мусять витворити одну спільну ідеологію і один спосіб переводження її в життя так, щоби в них була одна ідея, одна мета, одна дорога до неї. Це можна досягнути при допомозі друкованого слова, при допомозі журналу" [1, 2].

Саме з цих причин з 3-го вересня 1908 року побачили світ "Сокільські вісти", які стали рупором поширення сокільської ідеї, зв'язківцем між українським сокілством та іншими українськими руханковими і спортовими організаціями і водночас доказали, що всі ці організації є для соколів близькими і рідними.

Сокільський рух на початку XX століття на західних землях України розвивався досить активно. Це пояснюється тотожністю сокільської ідеї та ідеї національного відродження і культурного розвитку народу. В цьому аспекті часопис "Сокільські вісти" дуже багато уваги приділяє фізичному вихованню як невід'ємній складовій у боротьбі за вільний демократичний розвиток, за власну державність. Дуже влучно про це сказано у статті Ф. Мороза "Про сокілство й фізичне виховання": "Людина мусить бути сильною не для того, щоби витримувати на власних плечах жорсткі удари суворої долі, або на власній шиї нести мовчазно чуже ярмо. Не для того людина мусить бути сильною. Людина мусить бути сильною духом і тілом, сміливою і відважною для того, щоби не приймати мовчазно на себе удари, а й самій дати гостру відсіч тому, хто мірється на неї, на її життя" [2, 4].

Майже кожне число часопису розпочиналося редакційною статтею, що виконувала функцію програмної, була сповнена патріотичних закликів, адресувалась до кожного свідомого українця і вимагала роботи над собою, в тому числі і над вихованням "духу і тіла". У таких статтях зазначається, що коли тіло людини здорове, витривале, коли весь організм в комплексі працює злагоджено, то людина дійсно почуває себе міцною, бадьорою, впевненою в собі і в своїх вчинках, а також відважною. Остання прикмета дуже важлива, оскільки в життєвій боротьбі відвага грає чи не найважливішу роль. І взагалі, відважна, рішуча людина поводить між своїми і чужими людьми вільно, сміливо, і відповідно не піддається впливу ззовні, а здатна на переконання у своїй правоті. У редакційних статтях "Що таке сокілство", "Нова програма навчання в середніх школах", "Руханка на приладах", у працях І.Боберського "Сокільський дух", С.Гайдучка "Півстоліття сокільських видань" та "Фізичне виховання українського народу" відмічається, що українське громадянство потроху починає цінити фізичний гарт і водночас розуміти його велику вартість. Проте в своєму рефераті "Куди йти?" професор І.Боберський зазначає, що фізичним вихованням мають займатись спеціальні спортивні організації, а не політичні партії." Приходимо до переконання, що партійна програма не зміцнює ні рук, ні ніг, ані грудей, не допомагає ходити, скакати, змагатися. Тому чотири якості: здоров'я, сила, характерність /вправляти руханку думаючи/ та рішучість не можуть стати виключно власністю одної якоїсь політичної фракції" [3, 2]. Турботою сокільського виховання є український народ, а не якась політична група. Бо ж руки тіла незалежні від партійної приналежності, як і незалежні від соціального чи економічного стану людини. Безперечно, ці думки справжнього патріота, який поставив на вівтар усе своє життя заради відродження українського народу, завжди приречені на актуальність.

Серед публікацій "Сокільських вістей" чинне місце займає акцентація на проблеми фізичного виховання дівчат і жінок. В статтях М.Приходової "Сокільське виховання і руханка жіноцтва", Я.Благітки

"Деякі завваги у тілесному вихованню жінок", В.Тихоліз "Жінка й тіловиховання" йде мова про те, що фізичне виховання дівчат переслідувало, на відміну від фізичного виховання хлопців, іншу мету, яка зумовлювалась особливим становищем жінки в Україні, як берегині роду, сім'ї. "Жіночу руханку, руханкові ігри й забави дівчат і жінок треба принатурити до тілесно-душевних свосвідностей жіночої істоти та до природних завдань жінки-матері. Жіноча руханка мусить визначатись жіночністю, ритмікою і красою" [4, 2]. Цікаві рекомендації подаються щодо засобів фізичного виховання жінок. Зокрема, вправи, що виконуються жінками, мають відповідати можливостям їх організму; жінки можуть змагатися лише з жінками, бо "...від жінки вимагаємо менше звинности та витривалости, чим від мушини, бо на це не дозволяє її будова анатомічна і чинність внутрішніх органів" [5, 18]. Водночас рекомендується не ігнорувати вправами, які використовуються для фізичного гарту чоловіків, особливо вправами на приладах. Пропонується в разі необхідності полегшити або, у відповідності до потреби, змодифікувати їх.

Значне місце на сторінках "Сокільських вістей" відводиться спорту як засобу фізичного і духовного загартування молоді, якому притаманні різноманітні функції. Через призму виховної функції розглядає спорт редакційна стаття "Спорт як самоціль". У ній зазначається, що спорт був дорогою до конкретної мети, а саме: "Спорт для здоров'я", "Спорт для фізичної досконалости" тощо. Проте є спорт, який є ціллю і середником сам у собі. Без ніякої мети, без цілі, попросту: спорт для спорту. Язва цього спорту дуже поширена" [6, 4]. Спорт дійсно тут має негативний ефект. А чи не є характерними для сьогодення такі твердження авторів статті?: "Дуже багато стрічається молодих людей, які є знаменитими спортсменами, здоровими і сильними тілом, а під оглядом духовним це моральна чи національна гниль" [6, 4]. Спорт, без сумніву, як органічна, частина фізичної культури ніколи не має бути самоціллю, його вартість може визначатись лише як засіб просування до високої благородної мети. До речі, з цих причин в сокільському русі з початку його заснування формувалось негативне ставлення до спорту. Лідери організації вважали, що фізичний розвиток людини, її виховання мають забезпечуватись тільки засобами сокільської гімнастики. Досить тривалими і гострими були дискусії з приводу ставлення до спорту соколів. І тільки професор І.Боберський дав поштовх до розуміння того, що в діяльності товариств не слід обмежуватись тільки засобами гімнастики, але варто пропагувати і спорт.

Реалізація оздоровчих завдань фізичного виховання можлива за умови, якщо заняття фізичними вправами стануть органічною частиною життєдіяльності людини, а ефективність самих фізичних вправ буде найвищою лише при дотриманні необхідних гігієнічних вимог. А.Будзиновський у своїй праці "Гігієна в рухівні" не тільки подає процес організації руханки в саялах /залах/, але і дає конкретні поради з цього приводу. "Щодо рухівні – салі, то вона повинна бути простора, з високою стелею, з великими вікнами, зверненими до півдня, щоби до рухівні якнайдовше падало сонячне проміння та вибивало різного рода, зарази. В рухівні повинні бути провівачі /вентилятори/, а коли їх нема, то треба кожного дня її провітрувати, щоби відсвіжити повітря. Взимку рухівню треба обігрівати" [7, 13]. Щодо учасників руханки, то автор наголошує, що руховик повинен до рухівні приходити чистий, він не він не повинен вправляти, коли почувається нездоровим, щоби свою недугу не передавати своїм колегам. У названій праці присутня категорична негативна оцінка куріння, яке приносить лише шкоду організму, особливо після виконання вправ.

М.Тріль у статті "Кількість чи якість" приділяє увагу сокільським святкам як прояву сили і організованості людей, як агітації до вступу молоді в сокільські ряди. Поруч із позитивним моментом в організації свят - великою масовістю, автор звертає увагу і на помилки, що допускають їх організатори, а саме: підбір надто легких вправ, що в свою чергу вело до малої кількості вправлянь при підготовці до свят, відсутність одностроїв, на різні вправи подавалась одна і та сама команда. Автор робить висновок, що організатори сокільських свят керувались бажанням залучити до них якнайбільшу кількість учасників, а не якість проведених заходів.

У праці С.Моткало "Тіловиховання і характер" наголошується, що саме через тіловиховання створюється тип життєрадісного, рішучого, завзятого громадянина – українця.

Я.Благітка в статті "Вплив руханки на людину" застерігає, що руханка поруч із своїми позитивними рисами, може і шкідливо впливати на організм людини. Серед причин цього явища називались односторонність і відсутність фахового нагляду. Автор під односторонністю розуміє однобічний вплив фізичних вправ на розвиток м'язів певних частин тіла та їх вплив як засобу загартування, функціональну підготовку. При цьому, автор вважає, що неправильна організація занять може принести шкоду організму людини.

Отже, аналіз приведених матеріалів дає підстави для таких висновків:

1. "Сокільські вісти" на своїх сторінках багато уваги приділяли фізичному вихованню як невід'ємній частині у боротьбі за вільний демократичний розвиток та українську державність.
2. Матеріали, публіковані в часописі, закликали український загаль до гартування духу і тіла.
3. Діяльність з фізичного виховання розглядалась провідниками сокільства як позапартійна.
4. Важливе місце в матеріалах часопису займають проблеми фізичного виховання дівчат і жінок та його специфіки.
5. Значна увага на сторінках "Сокільських вістей" відводилась спорту як засобу фізичного і духовного загартування молоді. При цьому наголошувалось і на негативних ефектах заняття спортом при певних обставинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завдання сокільського органу // *Сокільські вісти*. - Львів, 1928.-С. 2.
2. Мороз Ф. Про сокільство й фізичне виховання // *Сокільські вісти*. -Львів, 1930.-С.4.
3. Боберський І. Куди йти ? // *Сокільські вісти*. -Львів, 1935.-С.2.
4. Приходова М. Сокільське виховання і руханка жіноцтва // *Сокільські вісти*. -Львів, 1935.-С.1-2.
5. Благітка Я. Деякі завваги у тілесному вихованню жінок // *Сокільські вісти*. -Львів, 1931.-С.18.
6. Спорт як самоціль // *Сокільські вісти*. - Львів, 1936.-С.4.
7. Будзиновський А. Гігієна в рухівні // *Сокільські вісти*. -Львів, 1928.-С.13.

**THE PROBLEMS OF PHYSICAL EDUCATION
OF UKRAINIAN YOUTH FROM EAST HALYCHYNA
ON THE COLUMNS OF "SOKILSKI VISTY" (1928-1939)**

YAROSLAV BODNAR

*Ternopil State Pedagogical University
Named after V.Hnatyuk*

The magazine "Sokilski Visty" was published in September 1908. It was the intermediary between Ukrainian sokilstvo and other sport organizations. Many problems of young people's physical education were discussed on the pages of this magazine. Namely, the special features of physical education of girls and women, harmonic education of "spirit and body", the problems of sport and morality at the same time in spite of positive results there are negative moments of going in for sports under certain conditions.

**СПОРТИВНИЙ РУХ В СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНСЬКОЇ
ДІАСПОРИ США І КАНАДИ**

ЮРІЙ КОЗІЙ

Львівський державний інститут фізичної культури

До останнього часу чимало сторінок історії української фізичної культури залишаються маловідомими і недостатньо вивченими. Однією з таких науково-практично не досліджених є історія спортивного руху в середовищі української діаспори.

В умовах незалежності, коли відкрився доступ до раніше закритих джерел інформації, коли розширилися можливості міжнародних контактів, в Україні з подивом сприймаються повідомлення про організоване та змістовне спортивне життя української діаспори США, Канади, Австралії, ряду європейських країн.

Зауважимо, існування організованого спортивного життя українців цілої низки країн Європи, Північної та Латинської Америки, Австралії є справді феноменом у світовій культурі та світовому спорті. Чимало народів мають свої діаспори у світі, проте жодного подібного прикладу не спостерігається.

Активні заходи спортивної громадськості української діаспори у справі налагодження контактів з офіційними структурами в Україні, сприяння, а також фінансова й організаційна допомога спортсменам України, особливо олімпійським збірним, актуалізують особливості розвитку спортивного руху в середовищі української діаспори.

У науковому плані аспекти українського спортивного руху за межами України малодосліджені. Вітчизняних праць з цієї проблематики не має. Існують маловідомі в Україні збірки, альманахи, видані в зарубіжних країнах, які потребують свого відкриття й осмислення українським читачем.

Отже, проблема висвітлення історії спортивного руху української діаспори, яка жертвенно і безкорисно, на протязі років, трудиться для добра і слави українського спорту у цілому світі, сьогодні є досить актуальною.

Наше дослідження є однією з перших спроб вивчення та узагальнення спортивного руху в українській діаспорі.

Мета нашого дослідження зібрати, узагальнити і проаналізувати відомості про розвиток українського спорту за межами українських земель, зокрема в українській діаспорі США і Канади.

Завданнями нашого дослідження є:

1. Виявити передумови виникнення українського спортивного руху за межами українських земель, зокрема в Північній Америці.
2. Визначити географію поширення українських спортивних товариств та визначити форми, методи та зміст діяльності цих товариств в США і Канаді.
3. Дослідити організаційні основи розвитку українського спортивного руху в США і Канаді.